

XITOIY FALSAFASI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYA UYG'UNLIGI

Xasanova Shaxzoda

*Texnologiyalar, menejment va kommunikatsiyalar instituti**Tillari, tabiiy va ijtimoiy fanlar kafedrasida dotsenti*xasanovashaxzoda@gmail.comorcid.org/0000-0001-6517-0252**Annotatsiya**

Mazkur maqolada qadimgi Xitoy falsafiy ta'limotlari va zamonaviy texnologik taraqqiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari tahlil qilinadi. Xususan, konfutsiychilik (儒家), daosizm (道家) va legizm (法家) kabi falsafiy maktablarning zamonaviy Xitoyning ilmiy-texnologik rivojlanish strategiyalariga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot davomida sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, "aqli shaharlar", katta ma'lumotlar (Big Data) va innovatsion boshqaruv tizimlarining shakllanishida milliy-falsafiy qadriyatlarning o'rni tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Xitoy texnologik modernizatsiyani amalga oshirishda milliy an'analar va zamonaviy innovatsiyalar uyg'unligini ta'minlashga muvaffaq bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: Xitoy falsafasi, konfutsiychilik, daosizm, legizm, zamonaviy texnologiyalar, sun'iy intellekt, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, aqli shaharlar, texnologik taraqqiyot.

Kirish

XXI asrda Xitoy dunyoning eng yirik iqtisodiy va texnologik markazlaridan biriga aylandi. Sun'iy intellekt, kvant hisoblash, 5G texnologiyalari, robototexnika va raqamli iqtisodiyot sohalaridagi yutuqlar mamlakatning global innovatsion makondagi mavqegini sezilarli darajada mustahkamladi.

Biroq Xitoyning texnologik muvaffaqiyati faqat iqtisodiy islohotlar yoki ilmiy-investitsion siyosat natijasi emas. Ushbu rivojlanishning muhim omillaridan biri ming yillik tarixga ega bo'lgan falsafiy an'analar bilan ham bog'liqdir. Xitoy jamiyatining dunyoqarashi, boshqaruv tamoyillari va ijtimoiy qadriyatlari ko'p jihatdan konfutsiychilik, daosizm va legizm g'oyalari asosida shakllangan.

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirish jarayonida ushbu falsafiy qarashlar yangi mazmun kasb etib, innovatsion boshqaruv va texnologik siyosatning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi Xitoy falsafasi va zamonaviy texnologiyalar o'rtasidagi uyg'unlikni ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda ularning mamlakat taraqqiyotidagi rolini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Xitoy falsafasi bo'yicha dastlabki ilmiy tadqiqotlar Konfutsiy (孔子), Men-tsz (孟子), Lao-tsz (老子) va Xan Fey-tsz (韩非子) kabi mutafakkirlarning asarlariga asoslangan.

Konfutsiychilik jamiyatda tartib, axloq va ta'limning ustuvorligini targ'ib qiladi. Tu Weiming, Daniel Bell va Roger Ames kabi zamonaviy olimlar konfutsiy qadriyatlarining bugungi Xitoy modernizatsiyasidagi ahamiyatini alohida ta'kidlaydilar.

Daosizm bo'yicha tadqiqotlar Lao-tszining "Daodejin" (道德经) asariga tayanadi. Olimlar daosistik muvozanat va tabiat bilan uyg'unlik tamoyillarini ekologik texnologiyalar va barqaror rivojlanish konsepsiyalari bilan bog'laydilar.

Zamonaviy texnologiyalar va Xitoy madaniyati o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganan Kai-Fu Lee, Fei-Fei Li, Zhang Weiwei va Wang Huning kabi tadqiqotchilar milliy qadriyatlarining innovatsion taraqqiyotga ta'sirini ko'rsatib berganlar.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt etikasi, raqamli boshqaruv va texnologik millatchilik masalalariga bag'ishlangan ilmiy ishlarda ham Xitoy falsafasining o'rni keng yoritilmoqda.

Asosiy qism

Konfutsiychilik va texnologik taraqqiyot

Konfutsiychilik (儒家思想) Xitoy jamiyatining asosiy ma'naviy tayanchi hisoblanadi.

Konfutsiy ta'limotining asosiy tamoyillari:

- ilm va ta'limga hurmat;
- jamiyat manfaatlarini ustuvor qo'yish;
- intizom va mas'uliyat;
- ijtimoiy hamkorlik.

Bugungi kunda ushbu qadriyatlar Xitoyning ilm-fan va innovatsiyalar siyosatida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Masalan:

- STEM ta'limining rivojlantirilishi;
- ilmiy tadqiqotlarga katta mablag' ajratilishi;
- texnologik kadrlar tayyorlash tizimining takomillashuvi.

Konfutsiychilikdagi "uzluksiz o'rganish" tamoyili zamonaviy bilimlar iqtisodiyotining muhim elementi hisoblanadi.

Daosizm va texnologik muvozanat

Daosizm (道家思想) inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni targ'ib qiladi.

Lao-tsz quyidagi fikrni ilgari surgan:

“ 人 法 地 ， 地 法 天 ， 天 法 道 ， 道 法 自 然 ”

(Inson yerga, yer osmonga, osmon Dao'ga, Dao esa tabiatga ergashadi.)

Mazkur tamoyil zamonaviy ekologik texnologiyalar rivojida muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Daosistik qarashlar quyidagi yo'nalishlarda aks etmoqda:

- yashil energetika;
- uglerod neytralligi siyosati;
- ekologik monitoring tizimlari;
- aqlli ekologik boshqaruv.

Xitoyning quyosh va shamol energiyasi sohasidagi yutuqlari ana shu konseptual qarashlar bilan ham bog'liq.

Legizm va raqamli boshqaruv

Legizm (法家) davlat boshqaruvida qonun va nazoratning muhimligini ta'kidlaydi.

Bugungi kunda ushbu qarashlar:

- elektron hukumat;
- raqamli monitoring;
- kiberxavfsizlik;
- ma'lumotlarni boshqarish

kabi tizimlarda namoyon bo'lmoqda.

Raqamli platformalar orqali davlat xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi sezilarli darajada oshirilmoqda.

Sun'iy intellekt va Xitoy falsafasi

Sun'iy intellekt Xitoyning strategik rivojlanish yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Konfutsiychilik sun'iy intellektdan jamiyat manfaatlari uchun foydalanish zarurligini ta'kidlaydi.

Daosizm esa texnologiyalar va inson o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyasini ilgari suradi.

Shu sababli Xitoyda sun'iy intellekt etikasi quyidagi tamoyillarga asoslanmoqda:

- inson manfaatlarini himoya qilish;
- texnologiyalardan mas'uliyatli foydalanish;
- ijtimoiy barqarorlikni saqlash;
- innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

Aqlli shaharlar va falsafiy qadriyatlar

Xitoy dunyoda "aqlli shaharlar" (智慧城市) konsepsiyasini eng faol rivojlantirayotgan davlatlardan biridir.

Aqlli shaharlar quyidagi texnologiyalar asosida faoliyat yuritadi:

- IoT (Internet of Things);
- Big Data;
- sun'iy intellekt;
- bulutli hisoblash.

Bu tizimlarda konfutsiychilikning ijtimoiy uyg'unlik tamoyili va legizmning boshqaruv samaradorligi g'oyalari mujassamlashgan.

Natijada:

- transport tizimlari optimallashtiriladi;
- ekologik monitoring kuchayadi;
- davlat xizmatlari sifati oshadi;
- resurslardan samarali foydalaniladi.

Tahlil va natijalar

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Xitoy texnologik rivojlanish modelining o'ziga xos jihati milliy-falsafiy qadriyatlarning innovatsion siyosat bilan uyg'unlashtirilganidir.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

1. Konfutsiychilik ilm-fan va ta'limni rivojlantirishga kuchli motivatsion asos yaratmoqda.
2. Daosizm ekologik va barqaror texnologiyalar rivojlanishiga konseptual zamin bo'lib xizmat qilmoqda.
3. Legizm raqamli boshqaruv va davlat nazorati tizimlarining samaradorligini oshirmoqda.
4. Xitoy texnologik modernizatsiyani milliy madaniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishga muvaffaq bo'lmoqda.
5. Sun'iy intellekt etikasi va raqamli boshqaruvda falsafiy merosning ta'siri sezilarli darajada namoyon bo'lmoqda.

Shuningdek, ushbu model rivojlanayotgan davlatlar uchun ham texnologik transformatsiyani milliy qadriyatlar asosida amalga oshirish bo'yicha muhim tajriba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Xitoyning zamonaviy texnologik taraqqiyoti va innovatsion yutuqlari uning boy falsafiy merosi bilan chambarchas bog'liq. Konfutsiychilik, daosizm va legizm kabi ta'limotlar bugungi kunda ham mamlakatning ilmiy, texnologik va boshqaruv strategiyalarida muhim rol o'ynamoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Xitoy texnologiyalarni rivojlantirishda faqat iqtisodiy manfaatlarni emas, balki ijtimoiy barqarorlik, axloqiy qadriyatlar va madaniy merosni ham hisobga olmoqda. Ushbu yondashuv zamonaviy innovatsiyalar va milliy an'analar o'rtasida samarali uyg'unlikni ta'minlamoqda.

Kelajakda sun'iy intellekt, kvant texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotning yanada rivojlanishi Xitoy falsafasining yangi talqinlari bilan boyib borishi kutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Confucius. The Analects (论语). Beijing: Foreign Languages Press, 2015.
2. Laozi. Dao De Jing (道德经). Beijing: Zhonghua Book Company, 2018.
3. Han Feizi. Han Feizi (韩非子). Beijing: Commercial Press, 2017.

4. Bell D. The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy. Princeton University Press, 2015.
5. Tu Weiming. Confucian Traditions in East Asian Modernity. Harvard University Press, 2013.
6. Lee K.-F. AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order. Houghton Mifflin Harcourt, 2018.
7. Ames R., Hall D. Focusing the Familiar: A Translation and Philosophical Interpretation of the Zhongyong. University of Hawaii Press, 2001.
8. Wang Huning. America Against America. Shanghai Literature and Art Publishing House, 1991.
9. Zhang Weiwei. The China Wave: Rise of a Civilizational State. World Century Publishing Corporation, 2012.
10. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris, 2021.
11. OECD. Principles on Artificial Intelligence. Paris, 2019.
12. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. Oxford University Press, 2022.